

Ženské kláštery Horní Lužice mezi duchovní a světskou mocí v 16. a 17. století: resumé

Z rozmanitých náboženských a církevních struktur Horní Lužice sleduje předkládaná disertační práce zdejší ženské řeholní katolické domy, kláštery cisterciacek Marienthal a Marienstern a konvent magdalenitek v Laubanu, spolu s jejich panstvími, a to především v 16. a 17. století. Tyto kláštery přežily jako jediné katolické instituce v převážně protestantském regionu až do současnosti.

Po úvodních reflexích o monasteriologickém bádání a dále o možnostech uplatnění různých historických metod následuje přehled historiografie věnované této oblasti z pohledu regionálního, širšího německého, ale i českého a konečně podrobná analýza použitých pramenů. Při vážení faktorů, které umožnily soužití institucí pevně spjatých s katolickou církví a většinově protestantského okolí, bylo třeba nejdříve prozkoumat místo ženských klášterů ve zdejší společnosti a ponořit se do starších, předreformačních dějů. Život klášterů starých řádů v raném novověku totiž přinejmenším stejně silně jako koexistence s protestantstvím určovaly faktory politické, správní, církevní, ekonomické, společenské, často v nepřerušené návaznosti na dosavadní tradici a v souvislostech vývoje celého markrabství. Vzhledem k nezpracovanosti dějin Marienthalu, Mariensternu a Laubanu nevyhnutelnou součástí práce na tomto místě představuje v podstatě pozitivistické zpracování jejich dějin.

Dále se zabývám průběhem protestantské reformace v Horní Lužici, jejím působením na ostatní zdejší kláštery a konečně první konfrontací jeptišek a jejich poddaných s novým učením. Jádro líčení tkví v 16. století, kdy bylo třeba především zajistit organizační bázi, od níž by se mohla odvíjet další existence klášterů po rozpadu dosavadních řádových i diecézních vazeb. V organizačním chaosu okolo poloviny 16. století, kdy všechny tři kláštery překonávaly největší ekonomické a společenské obtíže, v nich vedle sebe zasahovaly různé autority, které se klášterů postupně, někdy společně, někdy ve vzájemných rozporech ujímaly, a to za okolností proměněných v důsledku protestantské reformace, pod vlivem obrozující se katolické církve i sílícího vlivu panovníka. Vedle rozmanitých autorit řádových, jak to odpovídalo starším řádovým exempcím, působily v duchu tridentských dekretů autority diecézní. Větší prostor věnuji na tomto místě vývoji v klášteře cisterciáků v dolnolužické Neuzelle, který s vývojem v hornolužických ženských řeholních domech vykazuje pozoruhodné paralely. Dále zasazuji situaci klášterů do kontextu české řádové cisterciácké provincie a sleduji jejich vztahy k ní. Zásadní byly vazby klášterů na budyšínskou administraturu hornolužických katolíků, instituci celkem málo známou v našem prostředí. Významný a málo prozkoumaný je dále vztah obnoveného pražského arcibiskupství a

českého panovníka ke klášterům vůbec. I v tomto ohledu může sledování hornolužických ženských klášterů obohatit dosavadní poznání.

Ličení uzavírá mikrohistorická sonda do vnitřní krize klášterů – zejména Marienthalu – ve druhé polovině 16. a na začátku 17. století. Odráží se v ní jednak prolínání různých kompetenčních pravomocí, jednak obecnější vývojové tendence ženského řeholního života v té době. Doplnuje ji studium osazenstva klášterů a vývoje klášterních panství, zejména v náboženské a církevní rovině.

Jedním z hlavních cílů práce bylo připomenout v českém prostředí takřka zapomenutou, a přitom s českými dějinami těsně související problematiku, to jest vůbec existenci hornolužických ženských klášterů a jejich mnohvrstevnaté kontakty s Čechami, jež zároveň opravňují sledování hornolužických klášterů z „české strany“, optikou českých pramenů. Také společné sledování klášterů Marienthal, Marienstern a Lauban a srovnávání jejich osudů je určitou novinkou: tři ženské kláštery Horní Lužice dosud nebyly studovány naráz.

Působení převážně vnějších autorit zakračovalo v klášterech proti značně volnému nakládání s řeholní disciplínou, tradičnímu zdaleka nejen v této oblasti. Vznikaly četné třecí plochy, je zřejmé, že řádová reforma nebyla možná bez opory *bracchia seculare* a diecézní moci. Přinejmenším stejně jako reformní pokusy však bylo pro přežití klášterů významné jejich pevné ukotvení v dobovém feudálním a ekonomickém systému a existence nepopíratelného zázemí. Z vnitřní krize kláštery nakonec vyvedly duchovní a světské autority, přicházející nejčastěji z centra českých zemí. To prosadilo orientaci komunit na Čechy, v podstatě oproti dezintegračním tendencím, jež tehdy již zbytek obou markrabství nastoupil a jež dovršilo předání Lužic Sasku roku 1635. I v následující době se překrývalo církevní působení se snahami udržet určité vazby na Českou korunu.

V první třetině 17. století se organizační a právní zakotvení i sociální a kulturní vazby klášterů Marienthal, Marienstern a Lauban modifikovaly do podoby, která pak charakterizovala jejich vývoj přinejmenším do začátku 20. století. V rovině duchovní i kulturní lze předpokládat jisté stáhnutí se klášterů ze života nejbližšího okolí ve prospěch intenzivnějších vazeb na Čechy. Významnou proměnou prošlo i sociální složení klášterů, jejichž obyvatelky se od 17. století rekrutovaly jednak z nižších vrstev společností než doposud a jednak z velké části ze sousedních katolických oblastí.

Práci je možno vnímat také jako příspěvek k poznání značně spleťtých duchovních poměrů 16. a 17. století, na dosud zřídka studovaném příkladě klášterních panství, jako příspěvek k obohacení naší představy o různých fázích středoevropské „konfesionalizace“.

Svou výpovědní hodnotu má i v kontextu stále živých úvah o náboženské koexistenci či toleranci a poněkud relativizuje i „tvrdě“ aplikované konfesionalizační paradigma.